

Ivan Albreht:

Cilka.

I.

Gradec je poln Slovencev. Skoro vse, kar je v tem nemškem mestu obsojeno v bedo in v trpljenje, nosi v sebi še živo slovensko kri. Tudi Cilka je še Slovenka. Velike rjave oči gledajo zaupno v svet, v pisano vrvenje mesta. Le tupatam, kadar je slika prepestra, huščne plaha senca čez obraz in na čelo se usuje parček temnih kodrov. A doma, v Eggenbergu, med delavci in v tovarniškem dimu — tam se smeje Cilka kakor da zvenijo strune iz Devete dežele. Poigra se z otročaji, pomodruje s starikavo ženico, se obregne ob delavca, ki ji nalašč zastavlja pot; čisto razigrana je in taka kakor roža v umazani posodi. Iz tovarnen se vali dim; sirene kličejo — zdaj tu, zdaj tam — a Cilka opravlja svoje delo. Treba je nesti očetu kosilo, potem je treba iti na trg, če je slučajno denar pri hiši; za tem spet opraviti to in to, pomagati tu, pomagati tam. Mati rada godrnja in zdihuje, kadar opravi pisano vrsto svojih poslov in opravkov in poskoči za trenutek domov. Tedaj sta si s Cilko kmalu navzkriž! Vrsta malih kriči in hoče jesti, venomer jesti — a Cilka mora biti povsod. In vse je nad njo! Zdaj je ubit pisker, drugič prehitro zmanjka premoga, ker ona premalo štedi; zdaj manjka tega in potem onega — a vsega je kriva Cilka.

„Po svetu pojdem,“ poskuša včasih s protivnostjo.

„Svet pa po tebi,“ meni mati na kratko, pogleda jezno in hiti s svojim delom. Tu ni nič časa za take reči! Večerna ura se bliža, ko pride on, zbit in lačen in umazan ...

„Alo, Cilka, milo, brisačo, svežo srajco!“

In Cilka hiti in nosi, da že ne ve, kje in kaj in kako. Mati pa gleda temno in temneje in vidi na vse strani.

„Že zopet nisi zašila srajce. Ali te ni sram — že petnajst let imaš?! Saj vidiš, da jaz ne morem vsemu kaj —“

Cilka je rdeča in gleda v tla in misli na mesto. Tam je park, kjer si preganja gospoda dolgčas ... Veverice se igrajo po drevju, ptičke gostole in vsekrižem se širi cvetje in vonj. Voda žubori iz umetnih vrelcev in godba igra ... In gospodične

so tam, vesela dekleta v čipkah in svili. Bele, bele so tiste roke, bolj bele od svežega snega . . .

„Bogve, ali tiste roke tudi krpajo raztrgane srajce,“ pomisli Cilka z otožno radovednostjo. A medtem je že oče doma. Pogleda sem, pogleda tja — in roki mahedrata kakor dvoje težkih, sajastih kladiv. Kašlja, hrka in prha, vendar ga ima Cilka rada.

„Srajco pošijem kar zdajle,“ se mu hoče prikupiti — in že opravlja šivanka svoje delo. Oče pogleda, pokima in se nasmehne. Vse je črno na njem, le jezik pokaže nekaj rdeče barve, kadar odpre mož usta — in zobje so v teh teminah kakor beli, čeprav so v resnici rumenkasti in zelenkasti in razjedeni.

Cilki je smeh povšeči. Saj drugega ni hotela — samo to, samo malce dobre volje. Zato se smeji — tudi sama in hipoma odgovarja vsem s smehom. Med šivanjem poje in pogleduje toplo, zdaj očeta, zdaj tega ali onega izmed vrste mlajših bratcev in sestic. Srajca je gotova in Cilka je ponosna in ne misli več na park in ne na slabo voljo.

Oče preoblači srajco, a iz kota prileze petletni Tine, ki je vse popoldne kupal jezo. K očetu gre in se oklene njegovih nog.

„Tepen sem bil,“ izpove s kratko enostavnostjo.

„Kje,“ poizveduje oče v šali.

„Na cesti so me,“ pojasni mali in se drži na jok.

Oče namrši obrvi:

„Zakaj?“

Mali zajoče:

„Ker ne znam govoriti tako kakor ti —“

Med ihtenjem nadaljuje s pripovedovanjem in roti očeta, naj ga vendar nauči nekaj besedi.

„Nekaj že tako znam,“ doda uslužno in z nadihom sveže vstalega poguma.

Očetu je bridko. Kakor kup prsti se sesede na kuhinjski stol in strmi predse. Žilave pesti se krčijo, da je koža v hipu napeta kakor na bobnu. Toda iz vse jeze in iz vse boli se rodi samo malomarno izrečeno vprašanje:

„Kaj pa znaš?“

Tine obriše solze in se razkorači:

„Leck mi' am Buckel, windischer Hund!“

Oče zaškriplje z zobmi in molči. Oči gore kakor črni ognji — in za njimi plamte nevidni plameni srda in obupa. Malega dvigne v naročje in ga objame z obema rokama:

„Ali se bojiš, Tine?“

Otrok začuti varno zavetje in se uda razposajenosti. S prsti grebe po očetovi bradi, išče brke in pogleda z iskreno šegavostjo:

„Nič se ne bojim —“

Tako obstane vse skupaj. Klofute so pozabljene — le mati se jezi polglasno:

„Cilka bi ga lahko —“

Oče zamahne z roko.

Cilka se brani — bolj s pogledom kakor z besedo:

„Jaz — vse jaz —“

Oče zacepeta z nogami. Ne sliši rad očitanga in prerekanja. Po glavi šume stroji, brnijo in kljujejo, da odmeva in zvoní po ušesih kakor sodnji dan. Miru, miru — vse drugo bo že kako. Otrok odraste, dobi poguma, moči — se že ubrani. Zdaj pa miru, miru do rane ure jutranje! Noč je tako kratka! Še predno preide ščemenje po udih, se začne svitati . . .

Oče pojé, leže in že spi. Za njim pospi deca. Vsekrižem so nametane blazine, po tleh in pod mizo. Še celo omara s predali se mora pokoriti kot postelja! Tam leži Tine.

Cilka ga spravlja leč in mu šepetá uspavanko. Sama je trudna, da jo ščemi pod vekami in ne more več spremljati besede z mislijo.

Mali jo ogleduje. Košate obrvi, blede lica, obledele ustnice, ki se premikajo in gibljejo; lahno, prav lahno šepetanje uhaja preko njih in počasi zamre.

Tine spi. V spanju se plaši, zastoče in iztegne roke na pomoč. To šele predrami Cilko, da se zave. Kakor omotena se opoteče k svojemu ležišču in zatisne oči. Soba in kuhinja sta polni težkega, zategnjenelega sopenja. Cilka pa začuje v njem godbo. Oči ugledajo cvetje in svilo in tiste bele, prebele roke —

II.

Čas je kakor večnost, je brez solnca in brez svežega zelenja. Samo prah in dim in blato in zatohli prostori, polni smradu in nadloge. Cilka blede in zbledeva in se kruši. Pokašljuje zjutraj, pokašljuje čez dan in vso dolgo noč. Čisto prosojna je že koža in obleka se opleta na zmedlelem telesu kakor na rogovili. Noge in roke so videti vedno daljše, a moči je venomer manj. Mati jo ogleduje s skrbjo in z bojaznijo. Ne reče ničesar, samo zdihuje in od časa do časa so solzne njene oči. Toda sila je večja in

večja in naposled je treba k zdravniku. Trda pot — pol življenja bi dala mati raje. Vsakega očitka ji je žal in vseh ostrih besedi.

„Boš morala bolj počivati —“

Boječe izreče svoj sklep in se plaho ozre po Cilki. A dekle je brezbrizno in udano. Nasmehne se medlo — kakor da opravlja nekaj zoprnega in prisiljenega — in gre dalje in molči. Tako negotov je korak, tako tipajoč in brez moči, da se materi tesne prsi . . .

V čakalnici stojita in čakata in štejeta trenotke. Dolga vrsta jih je, ki čakajo — in vsi so kakor en sam. Oči spominjajo na mrličje in le pokašljevanje izdaja še iskro življenja.

Ko prideta na vrsto, sta zmedeni obe; zdravnik izprašuje, preiskuje, pregleduje in napiše recept.

„Tole naj jemlje, tako in tako — pa mir, zrak, solnce in dobra hrana —“

Mati strmi in se krivi pod ukazi.

„Zrak naj bi premenilo dekle,“ meni zdravnik dobrodušno.

„Že, seve,“ misli mati — „toda kako — kam?“

Reči si ne upa; toda zdravnik bere vse neizgovorjene besede iz njenega molka.

„Saj imate mogoče kaj sorodstva — na kmetih kje, kaj?“

Materi vzkali nada:

„To že, to —“

„No, vidite! Tja naj gre dekle — nekaj časa vsaj! Sicer bo slaba: sušica — to se pravi: šmrt! — Zdaj za enkrat pa še ni nič hudega —“

Komaj izreče, že stopi k vratom in pozove naslednjega bolnika. Mati je prestrašena in v zmedenosti niti ne ve, kod naj bi šla iz sobe.

„Tod, tod,“ kaže zdravnik in odpira druge duri. — „Pa tako in kmalu! Če ne, so zdravila brez moči —“

Domov grede ugiblje mati na desno in na levo. Če bi tako — seve, ko pa se niso nikdar brigali za sorodstvo na kmetih. Pisala bi vendar — morda pojde kako.

Doma pa hajdi v posteljo, dekle! Zdaj ni nič več šale, ko trkajo taki obiskovalci na vrata! Vsa deca mora molčati — kakor kip mora biti vsak in vsi skupaj — mogoče da Cilka malo zadremlje. Mati pa hitro po zdravila in potem po opravkih. Naenkrat se zasučje čas, ko je treba večerje. In zraven še voda, milo, brišača, sveža srajca — oh, da ni Cilke . . .

„Sušica!“

Kakor rumen strah stoji pojem pred materjo in jo preganja iz kraja v kraj. Ona že kuha večerjo in čaka, a čas se suče danes tako leno in kazalec na uri čepi vedno na istem mestu.

„Morda je ura pokvarjena,“ pomisli mati in hiti k sosednji stranki vprašat po času.

„Toliko in toliko,“ pove ženska. Njen mož je železničar, zato je vajena določevati čas natanko do minute.

Mati se zahvali in je jezna sama nase. Vse je danes zoper njo — še čas se ji je postavil po robu! A slednjič vendarle pride on. Že od daleč ga čuje, ko gre šele v prvo nadstropje. Nestrpno odpre vrata in čaka — bleda in drhteča sprejme moža.

„Pravi, da bo jetika —“

Oče obstane kakor kamen. Nič nima besede, nič prijaznega pogleda — samo z rameni skomizgne in pipo potegne iz ust.

„Pravi, da mora premeniti zrak —“

Oče stopi za korak naprej in odloži zaprašeni klobuk.

„Kako pa bomo?“

Komaj more beseda iz grla, tako je vse tesno in ozko nocoj! Med umivanjem premišljuje:

„Bi pač pisala tvojim ljudem. Saj ima brat kmetijo.“

„Seve, tega ne pomisli, da se leta in leta nismo brigali zanj,“ očita mati v mislih. Z besedo pa se odloči za možev predlog, čeprav je treba mnogo premagovanja.

„Ali bi se pa kar peljala tja,“ popravi mož prvotno misel.

Žene je strah. Kako jo pogledajo, ko pride tako bedna in ponižana pod rodni krov?! Pred leti je odhajala razigrana — iz same objestnosti je šla v pisani svet. Zdaj pa —

Šele to uro zapazi, da je za svoje štirideseto leto prestara in prevela. Kakor da more otipati barvo z roko, tako gladi proge sivih las.

„Pa pojdem,“ se odloči in prekriža roke na prsih.

Mož se ozre z dolgim pogledom vanjo. Izmed brnenja čuje njen glas kakor pesem in toplo molitev. Še sam bi molil spričo tega; kajti pred duri je stopilo — in že v kuhinji stoji ostudno in grozno:

„Sušica!“

Mraz ga spreleti po vsem životu, da se strese in zašklepeče z zobmi.

„Mislim, da bi bilo najbolje, če bi jo vzela precej s seboj.“

Mati ostrmi. Kakor grmada vstajajo zahteve pred njo in se dvigajo do nedosežnosti.

„A vi medtem,“ se hoče umakniti previdno in po ovinkih. Toda mož je nocoj kakor sveder — naravnost svoje hoče in venomer svoje.

„Saj popodil vaju gotovo ne bo,“ preseka zakrito nit materinih ugovarjajočih misli. — „Mi bomo pa že kako za ta kratki čas,“ doda kakor mimogrede.

Mati premišljuje, privije luč in stopi v sobo. Previdno se bliža hčerini postelji. Dekle je že tako izsušeno, da ima v spanju oči napol odprte. Umazano škili beločnica in košček zenice izpod vek.

Mati se ne more premagati.

„Poglej,“ pozove moža — vse drugo zadušijo solze. Cilka pa se zgane in odpre oči:

„Žejna sem — sem se potila —“

Oče in mati strmita vanjo, da se dekle nasmehne od začudenja:

„Kaj pa je?“

Oče se okrene v stran, mati se hoče premagati s smehljajem:

„K nam pojdevi, da prideš na zrak, kajne?“

Cilka zgane razsušeni ustni:

„Ali je res tako hudo?“

Očeta presune kakor otrovana bodica.

„Nič ni hudo. Toda lepo je tam.“

„In počitnice tudi zaslužiš enkrat,“ pomaga mati, toda glas ji vzdrhteva in roka je kakor sprožena vzmet.

Cilka premišljuje in nagne glavo na stran:

„Pa pojdem —“

Zdaj je za enkrat vse v redu. Cilka se preobleče in leže nazaj. Tudi oče in mati ležeta, a počitek noče biti kakor sicer. Venomer mučijo sanje, prikazni o smrti in groznične podobe. Kadarkoli zakašlja Cilka, pridržita oba sapo in čakata . . .

Dekle je mirno. V mislih gleda solnčno pokrajino, kjer se širijo polja in gorice. Ljudje so grčavi in žuljavi, vendar pojo in ukajo, ker so zdravi . . .

Z zanimanjem pregleduje roki, kjer proseva vsaka žilica skozi kožo.

„Tam bom jaz med njimi kakor gospodične v parku,“ se uda prešerni misli in se polagoma izgubi v omotičastem spanju . . .

III.

Pokrajina je kakor paradiž. Samo solnce, samo zdravje in dobra volja je v njej in v ljudeh, tako da začuti Cilka moč že ob prvem pogledu. Ko gresta z materjo po zložni strmini proti vasi, je ne prevzame niti trohica tiste utrujenosti, ki jo je občutila v mestu na ravni cesti. Skoro bi zapela, tako je vesela. V vsem telesu začuti maj, čisto novo moč življenja —

Mati je zamišljena.

„Kaj le neki poreko —“

Pred hišo obstaneta. Blagostanje kmetiškega razkošja jima uklene pogled. Nikjer ni tesnobe — vse je razsežno, prostorno in preprosto.

„Kje je stric,“ se ozira Cilka po materi in nestrpno prestopa semtertja. Rada bi že videla tega človeka, ki gospodari tukaj, tega kralja pisanih polj . . .

Poldnevna ura je in po cerkvah se oglašajo zvonovi. Iz hiše pozdravi vonj jedil, a izza ogla stopi gospodar. V krepkih moških letih je, zagorel in močan. Materi je nerodno. Par korakov stopi naprej, obstane, premišlja in gleda okrog sebe.

„Dober dan, Janez!“

Negotovost drhti v glasu in ga izpremeni tako, da bi ga niti Cilka ne spoznala, če ne bi vedela, da je pozdravila mati.

Gospodar obstoji, gleda in reče mirno:

„Bog daj! Kaj pa bi?“

Mati razume, da je lastni brat ne pozna več. Ustne zadrhte in skoro neslišno se izvije vprašanje:

„Ali me res ne poznaš — Gregorinove Mete?“

Gospodar ostrmi.

„Za hudiča —“ premišluje — „ali je res mogoče?“ Stopi bliže, motri, ogleduje in naposled izjavi v začudenju:

„Ti?“

Meta mu pomoli roko v pozdrav. Nekam okorna je kretnja in pogled se sili k prijaznosti, a je zastrt s solzami. Malo besedi, malo pojasnil, malce bodic za privržek — potem odloči Gregorin:

„Če je tako — za enega je še vedno dovolj prostora pri nas.“

Meta si oddahne in Cilka tone v veselju. Za enega je še vedno prostora — ti srečni ljudje, ki niso obsojeni v ječo tesnobe!

Doma je pa tako čudno hudo, da so stlačeni kakor duše v vicah — in še ni prostora za človeka, ki mu je treba solnca in zraka ... Hiša, to se pravi: največja soba v hiši, kjer se shaja vsa družina čez dan in na večer, je prostorna in svetla. Strop sicer tišči k tlom, toda bela miza vabi iz prednjega kota kakor nališpana mati.

„Pa sedita,“ ponudi Gregorin prostore in naenkrat izteče beseda v svežem toku. Sorodna kri se pozdravlja, kakor da ni let ločitve med njo. Beseda je vzeta iz srca in gre do srca — in Meta si od časa do časa otare solzo, ki ji zapolzi po licu.

Cilka je vesela.

„Stric,“ nagovarja Gregorina pri vsaki primerni in nepri- merni priliki — in je ponosna na to, da sme reči takemu človeku tako besedo —

Ko se mati poslavlja, ne čuti dekle nikake otožnosti.

„Pridna bodi,“ naroča Meta z drhtečim glasom, Cilka pa nagaja s smehom in draži materino skrb:

„Na kmetih ostanem! Tu ni saj, ne mila, ne raztrganih srajc —“

Mati ostrmi, se smeje in plaka obenem. Hčerine besede padajo v dušo kakor brušena rez — — —

(Dalje prihodnjič.)

Ivan Albreht:

Ljubavna pesem.

Težji od svinca se dvom mi zariva v možgane,
in kamor v trenutkih razpaljenih kane,
povsod je le tema in težka bolest.
O, koliko v svetu širokih je cest,
a vendar mi noga vsak hip zastane —
In glej, to je moje boli povest . . .

Tvoj dom pa je mir in luč je tvoj stan —
draga, preberi mi srečo raz žuljavo dlan!

Ivan Albreht :

Cilka.

Cilka pije moč od solnca in iz zraka, ki je čist in svež in kakor sama dobra volja. Pokrajina ji daje moči, polje in loka in vinska gorica, kjer dehti trta in slutnje stotisočerih radosti. Mir jo krepi, tista široka strpljivost kmeta, ki ne pozna vrvenja in drvenja, ampak se razpreza v vsem počasi in premišljeno, brez sunkov in strmoglavega zaletavanja v eno ali v drugo smer. Od dne do dne raste živahnost v dekletu in prejšnja brezbrizna otopenost se umakne zdravi mladostni razposajenosti.

Tako teko dnevi in čas, dokler ne vstane z zdravjem ponos, zavest, da je mestna, da je nekaj čisto drugega nego so tu ljudje, ki rijejo dannadan po zemlji in si iščejo ob nedeljah skromnega počitka edino le — v cerkvi in po shodih. Temu se Cilka ne more prilagoditi in vse drobne in prisrčne podrobnosti kmetiške radosti zamro polagoma v mislih na mesto, ki zaplanti v duši z žarki polzamrlih spominov, to mesto razkošja in bohotnosti, mesto nezdržne razsipnosti, kjer je prepreženo vse ozračje s svilo in z zlatom in z dragocenimi dišavami . . . Včasih se pač zaroga Eggenberg :

„Voda, milo, raztrgana srajca — kajne, Cilka —“ a dekle ne čuje razločno, zamahne z roko in se postavi pred Gregorinko :

„Dolgčas mi je pri vas —“

„Delaj —“ misli teta osorno, a vendar ne izreče, ampak se nasmehne z vso mogočo prijaznostjo :

„Seve —“

Cilka jo ogleduje — vso, kakršna je — in zapazi pomanjkljaje na obleki in na postavi, na obrazu in na rokah, ki so črnikaste in razpokane kakor stare, zarjavele greblje.

„Enkrat morate priti k nam,“ povabi vzhičeno in že isti hip obžaluje izrečeno. A za njenim hrbtom se oglasi Gregorinov Andrej :

„Jaz tudi?“

Cilka se okrene, zardi in povesi oči. Bratranca se boji, ker se ji zdi vroč in ognjen.

„Ti — seveda,“ pritrdi negotovo in hoče na vrt.

Dan je lep, solnce žge in vzduh puhti od razgretosti. Take so Andrejeve oči in taka je misel, ki ž njo objema bratranec sestrično:

„Pa ostani ti pri nas —“

Dekle se nasmehne in išče izgovora.

„Saj za nadlego jih dobite gotovo brez mene dovolj —“

„Za nadlego že, toda —“

Andrej pomežikne, mati zapreti v šali z roko in odide po svojih potih, a Cilka dvigne oči z igranim začudenjem:

„No?“

Andrej premisli, se obotavlja, pogleda navzgor in zažvižga. Topla rdečica dahne na lica, prav do oči:

„Cilka ni vsaka —“

„Pa še bolna po vrhu, kaj ne,“ se umakne dekle z zadovoljnim nasmeškom. Poklon ji prija; čeprav je koža hrapava — usta gore kakor rdeča roža — in za njimi zobje — sneg, ki se ne stali v vročini.

Andrej si nažge cigareto in draži:

„Seve, gospodične hočejo gospodov —“

„Sajaste gospodične — sajastih gospodov,“ zavrne dekle zamolklo. Prešernost mine in le še zavest, da ni na tem lepem svetu prav nič drugega kakor delavčeva hči, stoji pred njo z jedkim zasmehom. Ko jo povabi Andrej s seboj na vrt, mu sledi brez ugovora in brez bojazni. Trenutno plane vanjo uboštvo in s strahom in s sramežljivostjo ogleduje krilce na sebi, ki ni bilo merjeno njej, ampak bogve kateri — in bogve katera je bila srečna in vesela, ko ga je nosila — in bogve katera je plakala, ko ga je nosila, to udrgnjeno in obledelo krilce.

Andrej sede pod brajdo.

„Ali boš mislila kedaj name?“

Dekle se zdrzne.

„Name, tako — vsaj malo?“

Cilka ga ogleduje in se ga boji. Trta je zarasla tako gosto, da vlada pod njo prijeten mrak, a v tem mraku gorijo bratrančeve oči kakor uklete luči.

Dekle išče besede, a je ne najde. Medtem pa se Andrej vrpne k njej in jo objame, da jo zaboli v prsih in v vratu.

„Ti —“ hoče braniti Cilka, toda fant je kakor pijan in začaran. S poljubi jo duši in z objemom, z očmi ji jemlje moč in pogum. Tako je utesnjen ž njo, da čuti Cilka, kako prehaja

drgetanje njegovega telesa na njeno — in nikdar še sluteni strah ji ojekleni moč, da se izvije iz objetja. Razgreta in vrtoglava se opoteče v stran in šepeče neprenehoma samo:

„Ne, ne, ne —“

Sama ne ve, kaj naj pomeni ta prošnja in tudi ne preiščuje o tem. Andrej pa se zaokrene, zauka in začne na pregostih mestih odrezavati posamezne liste, da bi moglo solnce laglje prodreti do grozdja.

Cilka odide v hišo. Kakor breme tiči na njej — a ne ve kaj — in ne ve, kako bi se ga otresla. Andrejeva podoba vabi, a zraven sika šepetanje ljudi, da Andrej ne izbira mnogo. Domisli se, kako hlastno pogleduje dekle in eno in drugo dekle — seve, pri njej ni treba zadovoljnosti s samimi pogledi! Kaj pa je ona!?

Odslej je Cilka mrka in zakrita. Če se na cesti ozre za njo fant, se mu odzove dekle z vabečim pogledom.

„Nalašč — samo zato, da bo vedel Andrej —“

Andrej opazi z jezo njeno početje in se šali na desno in levo z dekleti:

„Da ne bo mislila, da sem kak piškur —“

Čas beži in iz mesta začno romati pisma z venomer isto vsebino: Cilka naj pride domov! In dekle se začne pripravljati.

„Zrastla si pri nas,“ jo pohvali Gregorin pri kosilu.

Andrej se namuzne in si pogladi mah pod nosom:

„Saj pa tudi šteje že celih šestnajst let —“

Smehljaj na desno in smehljaj na levo — in tudi Cilka sama se smeje; vendar je jezna.

„Mlada leta, mlada kri,“ se zabode s pogledom v bratranca, da fant nehote obmolkne za trenotek. A že v naslednjem hipu si opomore in vrača:

„Pa morda rada malce ponori?“

Cilka zardi in išče pomoči v posiljenem pokašljevanju, a Gregorin ji nehote pomaga iz zadrege:

„Torej v nedeljo pojdeš?“

Dekle pokima.

„Škoda, da ne boš ob trgatvi pri nas,“ meni teta.

„Saj še itak ni zrelo,“ razloži Andrej s stisnjenim usmevom.

„Zato pa pravim,“ potrdi še enkrat Gregorinka, a Andrej strmi venomer v sestrično in zamahne malomarno:

„Ko dozori, bo že bogvekje —“

Dekle sluti ponižanje in molči. Ko pa vstanejo od kosila, pridrži bratranca s šaljivo opazko in mu dahne na samem:

„Smet naj pade med smeti, kajne? O, nič se ne boj —“

S silo zadržuje solze in s silno težavo izgovarja besede.

„Ali si huda,“ hoče bratranec na lepo, a ona molči. V trenutku začuti, da ga ima rada in da ne sme k njemu.

„Cilka,“ išče fant objema, toda dekle se umakne in ponavlja vzhičeno:

„Ne, ne, ne!“

Ta hip ve jasno, kaj prosi — in ta jasnost jo potare, da molči do slovesa . . .

„Pa pridi še kaj,“ jo povabi stric pri odhodu in ji poda roko. Cilka začuti na dlani denar in se sramuje:

„Saj ni treba —“

„No, no — je že prav!“

Teta prinese popotnico in vsa družina vošči srečno pot.

Andrej išče samote ž njo, a Cilka se mu vedno umika med druge.

„Vsaj malce misli name, Cilka,“ zaprosi fant iskreno. Sestrična ubeži med ostale, se ozre po Andreju in potem po goricah:

„Saj še ni za trgateg —“

Fant zasadi zobe v spodnjo ustnico in molči. Šele na postaji zaprosi:

„Odpusti, Cilka!“

Dekle se premaguje s težavo, vendar najde dovolj moči v svojem ponosu:

„Ko dozori, bo že bogvekje!“

Hlastno seže v roko vsem zapovrstjo. Andrej jo hoče pridržati, a ona se mu izmakne in plane na vlak. Parkrat zamahne še z roko v slovo, potem se skruši na klop in skrije obraz v dlani.

Vlak zabeži, zadrvi v daljino —

IV.

Cilka je doma in vse je pri starem. Nihče ne misli več na jetiko in na bolezen.

„Saj je kakor polna luna,“ pravi oče zjutraj, ko odhaja v tovarno. Mati žari od same sreče in njena glava je polna naklepov za bodoče dni. Suče se hitreje kot sicer in urneje kot kdajkoli preje naroča hčeri:

„Cilka, to — in ono — in še to! Pa glej, da se kaj ne prehladiš!“

Samo ta dostavek je nov in še ta izzove Cilki vselej otožen usmev, kadarkoli ga sliši. Budi ji spomine in sili ji misli, da plovejo nazaj na Spodnje Štajersko, kjer caruje stric Janez z Andrejem —

„Samo nazaj ne,“ se zaklinja sama zase in stori vse, kar bi jo moglo oteti prehlajenja. Nekoč je prepevala — zdaj gleda temno pred se in vrši tiho svoje vsakdanje opravke. V srcu žge misel na bratranca in pali vzcvitajočo dušo dekliško. Opolnoči pokliče, sredi dela se zareži, v samoti, v vrvenju — venomer in povsod je ž njo! Včasih zagori želja s tako silo, da Cilka sede in hoče pisati; dolgo pismo bi pisala in bi mu povedala — kaj? Ničesar mu ne more povedati, ko vendar venomer brni po ušesu:

„Saj še ni za trgatev —“

Vse do trde zime je morija enolična, a dnevi se vlečejo kakor omočena pajčevina. Oče in mati hitita, ona pa se kreta počasi, lagodno do zaspanosti! Kaj bi tudi z naglico:

„Bogve, kdo bo trgal —“

Bogve! Z novim letom pride izprememba. Gospodar se domisli, da je to in ono poskočilo v ceni — in sporoči strankam zvišanje najemnine.

„Kako,“ praša oče in strmi na usodni papir. Mati stoji kraj njega in nima besede.

„Štiri krone na mesec,“ premišljuje razburjeno in se trudi, da bi iz tega doznala znesek za vse leto.

Deca stoji zbrana okrog staršev in strmi v roditelja. Tudi Cilka je tam in tudi njej ni do govorjenja. Podzavesten strah jo muči in bojazen, da pade zdaj del bremena na njene rame, ji uklepa besedo.

Na kuhinjski omari meri mala budilka čas. Zaletava se v tiktakanju, a vendar meri venomer, venomer — in Cilki se zdi, da se posmehuje vsem skupaj. Z jezo pogleduje tja in se domisli:

„Bi šla pač jaz služiti —“

Oče in mati se spogledata in obraza sta za spoznanje jasnejša; toda takoj se zapiči v mater skrb:

„Zdaj — v najhujši zimi —“

Oče pogleda ženo in hčer:

„Seve, če bi bila zdrava —“

„Saj sem,“ meni Cilka odločno.

„Na spomlad naj bi že bilo, zdaj pa ne,“ se zastavi mati Meta, še vedno zamišljena v račun o štirih kronah.

Oče strmi in molči. Oči številne dece se zasučejo pred njim, da si v strahu potegne z žuljavo roko preko čela in si zasadi zobe v spodnjo ustnico. Daleč, daleč brnijo stroji — ali brnenje je silno in hrupno in sirene kličejo z vseh strani, ti prekleti kriki zavrženih stvorov človeških rok — vse, vse samo za bore krone štiri, štiri —

Prva se predrami mati Meta iz omotične bojazni.

„Kos čednega papirja mi daj,“ se okrene proti Cilki, ki jo pogleda začudeno in prašujoče.

„Čemu,“ bi dekle rado potolažilo radovednost, a si premisli v hipu in molče izpolne materino željo.

„Ja —“ reče oče z zastavkom — kot da hoče povedati nekaj čisto novega in rešilnega za vse — vendar obstane in obmolkne pri tej edini kratki besedi.

Mati sede, vzame papir in pisalne priprave in začne z delom. Roka je trda, pero škriplje in se zadira v belo polje, da prši črna tekočina v drobnih kapljicah na vse strani — toda mati ne odneha . . . Ko je delo dokončano, si oddahne in ponudi možu list.

„Tako — ali ne?“

Oče pogleda in bere počasi:

— Kostplatz samt Schlafgelegenhait fermitet Kolar IV. Stok —

Možu se razširi pogled in čim dalje strmi v list, tem bolj lega zadovoljnost v črte njegovega obraza. In v hipu je novi načrt med vsemi kakor odrešenik.

„Glej — pa ne da bi se bil mogel domisliti —“ modruje oče Kolar z nadihom tiste mirne zadovoljnosti, ki domuje na kmetih. Nikjer ni strojev, nikjer ni groze in Meta je vsa začudena, ko vidi moža takega pred seboj.

„Mislim, da pojde tako, kaj,“ izgovori zavedno in pogleda po družini, ponosna in vesela svoje iznajdljive modrosti. Oče pokima in vsa družina je naenkrat kakor kopica samega čistega veselja — le Cilka molči. Z nevoljo vzame list in gre v spodnjo vežo, da ga pribije na hišna vrata.

„Že tako smo kakor žveplenke,“ misli z jezo in išče in brska, če ni morda kje pomoči.

„Rože bi šla prodajat,“ se ji ponudi rešilna bilka in vabi tako zapeljivo, da Cilka popolnoma nič ne čuti ostrine prosinčevega mraza. Počasi zabode štiri žeblice v list, pogleda, prebere in se vrne.

„Izvolite, prosim,“ poskusi v temi vijugastih stopnic, kako bi šlo s prodajanjem. Pred njo stoji mlad gospod v dragocenem kožuhu in ogleduje telohove popke v košarici. Roke so skrite v mehkih rokavicah in vsa njegova bližina je prenasočena s prijetnimi, opojnimi dišavami. Vpraša jo po ceni in glas zveni polno in sveže in oči ujamejo njen splašeni pogled in ji poženo kri vsega telesa v glavo, da je vsa vrtoglava v tem vročem navalu in nima niti besede v pojasnilo.

„Kakor izvolite,“ zašepeče komaj slišno in rdečica na obrazu je topla, da žge pod kožo in po žilah. Zdi se ji, da je rekla neprimerno neumnost — zato je tem bolj v zadregi in bi najraje zbežala. Gospod izbere šopek popkov in ga izroči ženski kraj sebe, a v Cilkinem košku ostavi svetlo, svetlo krono.

„Še tri,“ pomisli dekle omotično, toda mraz jo predrami iz sanjarjenja in s trudnimi koraki nadaljuje pot v podstrešje. A tam je nocoj pestro življenje! Vsekrižem hiti, preurejuje in prestavlja preperelo opravo, maloštevilne blazine in prte in stole. In mati stopa zdaj sem, zdaj tja — in gleda, meri s pogledi, razvrščuje z očmi in sprašuje moža :

„Tako, kaj — ali kako misliš, a?“

Oče pritrjuje in mežika in je sredi vse burne radosti že silno zaspan. Delavec hoče počitka — ni časa več, ni časa za radost, ko je vendar nevarnost in beda pri kraju! Jutri zopet zapoje stroji — kolesa — transmisije — tako se komaj še jasno vije — plete — vije . . .

„No,“ meni mati in je že malo razočarana. Kolar odpre oči in se prestraši. Z vajeno kretnjo hoče prekiniti električni tok, a mesto vijaka, drži v roki pipo, se nasmehne v dremavici in že zopet spi. Trojica dece je plegla po tleh in dihanje izdaja globoko spanje.

Ko mati spozna, da je sama, ugleda Cilko.

„Aji si že!“

„Seveda —“

„Zdaj mi pa lahko pomagaš,“ se je oprime z navdušenostjo, toda Cilka odgovori samo s smehom.

„Saj je delo prav tako zate kot zame, kot za vse,“ začne mati z grozečim pogledom.

„Seve — in kar zdajle začno leteti skupaj v to našo luknjo —“

Mati obstane in molči. Hipoma je zalezla vanjo bol in kakor grda krinka je stopila revščina pred oči.

„Ali sem jaz kriva?“

Hči gleda trdo, gleda kakor kamen, diha težko in ne misli na tolažbo, čeprav vidi, da so materini pogledi svetli in že čisto blizu solz.

„Vse skupaj pustim in pojdem,“ se zgrudi Meta pod bremenom hčerinega nemega zasmeha.

„Saj sem hotela pomagati,“ začne naposled dekle s previdnim umikanjem.

Mati trpi in molči. Trudoma predrami moža in ga spravi k počitku, popravi in pokrije deco — potem sede in skrije obraz v dlani.

„Dekle — ti edino boš moja smrt —“

Očitanje je izgovorjeno v ostrih sunkih in glas je suh in kakor razpokan. Cilko zbode nekje, da jo mahoma začne zapuščati slaba volja.

„Mama —“

Drhteča prošnja je v glasu — kakor molitev in kakor izpoved otroka, ki je bil za tronotek krenil z odkazane poti — toda mati molči.

„Mama —“

Dekle je že vse iz sebe in misli edino na mater, ki v tem hipu trpi zaradi nje in je trpela morda že nešteto krat . . . Mehka tišina noči je med njima kakor posredovanje duhov, ki kličejo onemogle in trpeče k spravi in k ljubezni.

„Zate sem hotela dobro, samo tebi,“ dvigne mati obraz in si otare solze.

„Kaj bi zame —“

„Ali misliš, da sem kost,“ se izgubi mati v iskrenost in pritegne hčerko k sebi na oguljeni divan — „ali misliš, da ne vidim tvojega trpljenja, če mi ne govoriš o njem?“

„Mama,“ se prestraši Cilka roke, ki sega v najtajnejše tišine njenih misli. V trenutku začuti potrebo po obrambi in se zateče k zatajitvi:

„Saj mi ni nič!“

(Dalje prihodnjič.)

Ivan Albreht:

Cilka.

(Dalje.)

Pogled se meri s pogledom in kakor sovražnici sedita druga kraj druge. Mati Meta je pozabila na štiri krone in vidi samo hčer, ki se je bila vzdramila iz spanja otroških dni baš v tistih dneh, ko je iskala zdravja na Gregorjevini.

„Seveda ni nič,“ meni mati zamišljeno, a vendar nestrpno — „toda sčasoma pride, pri vsakem dekletu pride —“

Cilka zardi in umika oči.

„Ali ni morda že tudi pri tebi in hodi s teboj,“ išče materin glas z mehko obzirnostjo in popustljivostjo. Meta sama občuti besede kakor mogočno težo in podrhteva v strahu, da ne bi šla predaleč. Vendar jo muči radovednost, zlasti zdaj, v tem trenutku, ko se je začel bližati njen najbolj skrivni načrt svojemu uresničenju.

„Mama,“ se nasloni Cilka nanjo in začne brez besedi razkrivati svoje skrivnosti. Dihanje, pogledi, drhtenje mišic na obrazu in nervozna igra belih, za spoznanje udelanih rok — vse pripoveduje materi doživljaje devine duše. In Meta plane nenadoma v sredo vozla:

„Kaj pa pravzaprav pravi Andrej?“

Dekle se prestraši in vsaka njena misel je v prvem trenutku naperjena na odpor. Ko pa sreča Cilka materine oči, izpove brezbarvno:

„Ni še za trgatev — in bogve, kdo bo trgal —“

Težko breme pade ž nje, da je v hipu kakor olajšana in ozdravljena. Z obema rokama se oklene matere okrog vratu in ponavlja venomer kakor v sladkem snu:

„Mama, mama —“

Meta preiščuje in gubanči čelo.

„Ali veš, Cilka, kaj je denar?“

Dekle molči.

„Ali veš, da smo psi?“

Cilka se zgane in se vzpne vznak.

„Zase mi ni — saj sem kriva sama! Toda ti, vi vsi, kolikor nas je — da bi vas prerivali kakor smeti — Cilka, otrok moj dragi!“

Mati govori v ekstazi in v očeh ji gori vročica:

„Koliko noči sem prejkala, koliko dni sem pretrpela, ko so vas psovali in pretepali, ker ste govorili mojo besedo, sirote nedolžne. — Če bi ti mogla povedati vse to, Cilka . . .“

Dekle je iznenadeno in prestrašeno. Z mladostno strastjo išče za besedami in se oklepa matere.

Svetilka na mizi začne pojemati, a materini načrti rastejo pred hčerko kakor čudežno drevo.

„Nič ne bom pravila! Samo to ti rečem: Nihče ne bo trgal!“

Iskren pogled odgovori materi, ko začne iznova:

„Vsak svoj žulj in sleherno kapljico znoja prelijem v denar! Naj si bi bilo po vinarjih — eno dete moram vrniti nazaj --“

„Kam —“ se začudi Cilka otroško.

„Domov —“

Dekle ugleda Andreja pred seboj in skrije obraz, da bi ubežalo njegovemu roganju. Čeprav miži, ga vendar vidi, kako se igra, zdaj tu, zdaj tam, bogat in objesten in željan izbranih slaščic. Užaljeni ponos kliče po upor in bežeče misli se tope v bojazni. Mati Meta pa je vesela in ponosna.

„Morda pride kdo že jutri — vsak dan velja! In potem teden za tednom, leto za letom — saj si še mlada! Vse pojde edino za tvoj blagor!“

Pred Cilko vstane Gregorinovo kraljestvo — toda solnca ni na njem. Ljudje so kakor zemlja, roke so žuljave — in vedno je človek v bližini gnoja.

„Ne tja dol, ne,“ se oglasi v duši mesto, našoperjena in zlepotičena tujina. Gospod v dragocenem kožuhu ponuja goldinar, svetel goldinar za — telohove popke.

„Ali boš z menoj,“ jo objame mati.

„Ne —“ hoče izpovedati dekletova izgubljena misel, a preko ust pride komaj slišno:

„Bom —“

Na materin obraz dahne po preteku mnogih let zopet enkrat čista, nekaljena radost . . .

V.

Mati Meta smehljaje razkazuje spavališče v kuhinji in daje pojasnila o hrani in o ceni.

„Na teden želite, gospodična, kaj ne?“

„Ne! Samo za dan, dva —“

Kolarica je premislila in je bila zadovoljna. In gospodična je ostala. Ker ni imela prtljage, ni bilo mnogo sitnosti ž njo; ker ni ostajala skoraj nič doma, bi oče Kolar sploh ne bil vedel, da imajo novega stanovalca v stanovanju, če ne bi Meta takoj prvi večer sama razodela novice.

„Dve kroni na dan,“ je povedala možu s ponosom in je previdno zamolčala dostavek — štiridesetih vinarjev. „To bo za Cilkinoto,“ si je ponavljala zadovoljno.

Kolar je preštel izdatke in dohodke in je podvomil:

„Ali boš kaj imela pri tem, če moraš dajati vso hrano?“

„Kak vinar bo že,“ je stopila žena k štedilniku in je namignila Cilki, naj pripravi vse potrebno za umivanje. —

To je bil večer brez mnogih besedi, večer utrujenosti po številnem razburjenju prejšnje noči. Takoj po večerji je objel družino spanec — čula je le Cilka. Vse je bilo stlačeno v sobi — kuhinja je pričakovala novodošle. Toda ura je odbila deset, enajst, a gospodične še vedno ni bilo domov in Cilka je mezdela od radovednosti. Še polnoč je čula — toda v kuhinji se ni ganilo. Neutešeno je dekle zadremalo in je spalo do poznega dopoldneva. Potem pa se je razpredlo vse v par urah in s samolastno kretnjo je pregnala gospodična meglo nevednosti, v kolikor je še obdajala dekliško dušo Cilkinoto. Pred dekletom je zagorelo blatno solnce mestnih skrivnosti v vsej svoji varljivi vablivosti. Skrita pota in skrivne radosti so vzkipele pred Cilkinoto domišljijo in so jo razbičale do bolehnosti vzhičenosti.

Ko je bila govorica najbolj živahna, je obšla Cilko neodoljiva želja po vseh teh novostih in po izpovedovanju. Kakor cvet izpod listja je vztrepetavala nedotaknjena duša v polglasno izgovorjenih besedah — do zadnjega koticčka radosti in bolesti je stala pred gospodično Magdo, bela golobica na zamračenem križpotu.

„In se ti kaj meniš za take čenče,“ se je okrenila Magda vanjo, ko ji je pravila o Andreju. Cilka se je prestrašila Magdinih oči in njenega hripavega smeha in je izpovedala nedoločno:

„Ah —“

„Saj bi ti svetovala, toda usiljujem se ne rada —“

Cilka se je zganila v strahu, da ji ostane morda prikrito najvažnejše med važnim in je zaprosila z iskrenim pogledom:

„Tako sem vesela, da ste prišli k nam —“

Magda je zožila pogled in je prikimala:

„Kar tikaj me! Saj upam, da sva prijateljici —“

In dekle delavčevo je zadrhtelo od sreče in je objelo vabečo tujko, a sredi blaženosti se je domislilo nenadoma:

„Ne zameri, Magda, če bi te vprašala —“

Gospodična se je nasmehnila:

„Kar premorem jaz — zakaj pa ne?!“

Cilka je še pomislila in se je obotavljala, a naposled je vendar povedala:

„Kakšen posel imaš pravzaprav?“

Magda je nasršila obrvi in je čakala z odgovorom tako dolgo, da je začela Cilka popravljati svojo predrznost:

„Veš, nisem mislila nič hudega — ne smeš biti jezna —“

Gospodična si je ogledovala roke in razpoke in gubice in dvoje bradavic na njih, potem je pokašljala, je podrsala z desno nogo po hrapavem podu in je naklonila glavo na desno. Seve — meni Magda — dokler se človek še ni razgledal po svetu, si želi imena, a pozneje je to čisto postranska stvar. Glavno je, da sme delati po svoje! Kaj bi tudi bilo, če bi bila natakara ali obrtnica — ali morda celo učiteljica — končno bi le bila navezana na moža, celo na enega in edinega moža, ki bi mu morala odstopiti za vedno vse svoje zato, da bi jo redil. Cilka morda tega še ne more razumeti, ampak s časom pridejo vedno tudi misli. Kasneje spozna gotovo, da je prosti poklic najlepši v življenju.

„Kogar pogledam, je moj, če hočem; kogar se mi zazdi, ljubim; včeraj sem bila žena, danes sem sestra; jutri se ne pozna več in nikoli več —“

V Cilki je zagomezelo kakor v mravljišču, kadar vrže porednež živ ogorek vanj. Iskra za iskro je vstala in pala, hotenje in stud — vmes jasno, razločno spoznanje in sanje, slutnje, vzbujene po zvokih nerazumljivih besedi. Lice je zardevalo in pobledevalo — molitev je plula v krvi . . . Oče naš — Gregorin in solnce . . . Andrej, čemu si tak in zakaj ni besede od tebe, da bi stopila skupaj in bi si rekla — Ne, Magda, ne več, da ne razpoči srce v pijanosti dvomov in obupa!

Magda je videla vse in je čula negovorjene besede otrokove in prodana polt je povedala dalje:

„Poveš v časopisu: tako in tako — in deset jih pribrenči po med! Če je devet porednih med njimi — eden je gotovo tak, da se ne brani uzde! Želiš obleke, denarja, zabave, slasti — prosim, izvoli!“

Magda se je zagrohotala in je kanila par kapljic opojne dišave na Cilkina valujoča nedrija.

Dekle ni moglo do besede. Zazdelo se mu je, da bi objelo ves svet in bi se zagrizlo vanj do smrti. In še umrlo ne bi rado na njem, na tem čudnem in prečudnem svetu ... Sredi takih misli je vstalo in se je odpravilo na pot.

„Kam pa,“ se je začudila Magda.

„Pojdem,“ je dahnila Cilka in zobje so ji šklepetali od groze. Ko pa je pomislila, kam naj pravzaprav gre, ni našla odgovora. Brezupno sta omahnili roki ob izmučenem telesu in na ustnih ni bilo ni slutnje krvi ...

Ko je gospodična Magda proti večeru odhajala, je povedala Kolarici, da je naslednji dan ne bo več, ker je že dobila službo. „No, no,“ je menila mati — „sem res prav vesela — pa obilo sreče!“

„In vam,“ se je zahvalila odhajajoča s prežečim pogledom na Cilko, ki je molče stala pri štedilniku.

„So tudi drugi že praševali tu. Z nekom imam že besedo — tako na pol,“ se je sponesla Kolarica na kuhinjskem pragu. Gospodična Magda se je še nasmehnila v priznanje, je odštela Meti plačilo in je odšla v mrak —

V kuhinji je zagorela petrolejka in Metine oči:

„Vidiš, Cilka, tod gre pot do doma,“ je pokazala hčerki drobno kopico kronic in je ponovila slovesno vprašanje:

„Ali si z menoj, Cilka?“

Dekle se je streslo in je strmelo v tla. In mučno — kakor iz daljne daljave — je zazval klic:

„Mama, mati moja!“

Meta je stopila k njej in jo je tolažila še vedno v toku svojih misli:

„Nič se ne boj! Če bo prav, imamo že jutri novega gosta —“

Cilka je odgovorila s srepim pogledom in je zbežala v sobo. Hlastno se je vrgla na oguljeni divan, je sunkoma razpela bluzo in nohtovi so v divjem plesu zaorali po vročih grudih.

VI.

Cilka bere in omahuje ter omaguje pod bremenom brezplodnega premišljevanja, ki ji je objelo dušo in je noče izpustiti niti za kratko uro in niti za en sam trenotek ne. Mati godrnja in šteje in toži, od zore do mraka popravlja in očita napake in brezdelje. V svojem navdušenju pozablja na vse — samo eno in

edino se vrti pred njo, pleše in poskakuje in noče v bližino. Noge klecajo in roke omagujejo, žulji so trši in hujši od ure do ure, a kopica, ki naj bo pot za dekletove bodoče dni, se noče razširiti v kopo. Mati bi hotela grmado, cel hrib srebra bi rada, toda kadar šteje, ne more prišteti v višino.

„Nič ni s teboj, ko pa sama sebi nočeš prav,“ očita hčeri.

Dekle molče strmi vanjo in si poišče v temnem stanovanju najtemnejši kot. Tam ždi in premišljuje in piše v mislih pisma, ki jih ne bi mogla nikdar napisati s črkami. Vse, kar je dvomov v njej in trpljenja, vse, kar je v mladem srcu vere, ponosa in sanj, vse izliva v te nerazkrite izlive svoje duše. In ko je boleost najvišja, hiti ven v zimski dan in blodi po ulicah kakor izgubljena. Tako vroče kliče kri, da se raztopi ost ledenega mraza ob njej, tako kipi in vre na dan klic po življenju, po ljubezni, ki bi se razpasla do solnca in še dalje, mnogo dalje v neskončno brezmejnost!

„Jutri mora priti!“

A pride jutri in pride pojutranjem — toda dan je enak dnevu v svoji enoličnosti. Vedno isti obrazi in iste besede, enako tarrnanje in hlastanje za beraškimi vinarji, ki so tako neokretno okrogli, da se niti ne ogrejejo pri človeku! Prosinec mine in svečan, sneg izginja po prisojah in solnce poizkusi tupatam s toploto — a Cilka je venomer ista: ena sama, silna, velika in nerazločna želja . . . Nekdo stanuje pri Kolarjevih, nekdo, ki je videti mlad in močan — a Cilka ga ne bi spoznala na ulici, če bi ga slučajno srečala, tako malo se briga zanj. Oče Kolar pa je moder mož in ima Frica dannadan bolj v čislih. Včasih se celo razgovarjata na večer:

„Vse roke imam polne opilkov —“

Fric prikima sočutno:

„Seve, pri takem delu —“

„Pa nič zaslužka,“ meni zopet Kolar.

Fric si popravi ovratnik in si pogladi lase:

„Seve, tovarna! Mislim, da je trgovina vseeno boljša —“

Kolar prikima in išče postelje. Po trgovinah — to so gospodje! Že napol v spanju sklepa oče z vso odločnostjo, da ne pusti nobenega svojega otroka v tovarno.

Fric, trgovski pomočnik špecerijske stroke, si kane par kapljic dišave na obleko in odide po svojih potih.

„Dobro zabavo,“ mu želi Meta s prijaznim nasmeškom.

„Ne vem, če bo kaj prida,“ odvrne pomočnik in zavije oči. Mati je v tistem hipu uverjena, da manjka mladeniču prave družice. Megleno in plaho vstane misel na Cilko v njej in z novimi nadami stopi v sobo. Toda dekle že leži in medla luč obseva blede obraz in mu daje izraz nečesa hladnega in mrtvaškega.

„Cilka,“ se skloni mati nad njo.

Dekle čuje in molči.

„Kaj bi,“ misli kljubovaje in se zapleta v svoja preišljevanja. Brala je zgodbo o revni pastorjevi hčeri, ki je bila ljubica bogatega grofa. Hodila je v svili in je skrivala roke v dragocene rokavice, da jim ni mogla do živega niti vročina, niti veter, niti mraz. — V viharju takih misli zabledi slika Andrejeva in ost njegovega zasmeha se skrha ob sanjavih načrtih — —

Prešla je noč in vzbudilo se je nedeljsko lepo jutro in dan kakršne včasih pričara zgodnja slutnja pomladi. Kolar se je oblekel nedeljsko in je bil slovesnih misli. Delavnik je izginil in hitrica in hlastanje sta izginila ž njim. Na mizi je ležal za izpremembo časopis in Kolar se je zaglobil vanj.

Meta se ni mogla otresti sinočnih misli. Hodila je mimo moža in je vselej postala pri njem.

„Kaj pa je takega,“ ga je hotela odvrniti od branja, da bi se zapletla v razgovor ž njim.

Oče je pokimal in je ostal pri svojem.

„W-w-was gibt es d-d-denn —“ je zlogoval počasi in previdno po vrstah drobnih novic.

Cilka je sedela pri oknu in je gledala v beli dan. Preko umazanih streh je iskal pogled radosti, ki jo skrivajo hiše in ulice bogatih ljudi.

„Bi šla po zelenjad,“ ji je poiskala mati posla, ko ni mogla več prenašati očetovega molčanja. Komaj je dekle zaprlo vrata, je stopila Meta k možu in je začela naravnost:

„Kako misliš, kaj — šest jih je?!“

Kolar je odložil časopis in se je začudil proti ženi:

„Koga —“

Tedaj je prišel Fric domov. Dišal je močno po pijači in izpod oči sta naznanjala dva klobasasta kolobarja prečuto noč. Bil je še poln vinskega duha in vinske volje.

„Kako,“ je vprašala strmeča Meta spoštljivo in se je čudila pomočniku, ki ima toliko denarja, da more zaužiti vse dolge noči in poleg tega skrbeti za svoje dolžnosti na stanovanju.

Fric je odvrnil z malomarno kretnjo in mati mu je izjemoma postregla s čajem. Svečano in v najlepši posodi je postavila dišečo pijačo predenj — kakor da bi hotela vliti vse svoje skrite želje vanj. Fant se je zahvalil z besedami, da ni treba škode in takega truda zanj. Sicer je pa vse klavrno na svetu.

„Nikamor več ne pojdem,“ je izjavil in si je nažgal cigareto.

„Eh, no — mladost,“ je blažila mati mačka in je ostro gledala v moža, da ne bi rekel kake neprimerne besede.

„Kaj mladost, ko pa ni deklet,“ se je zagrohotal pomočnik.

„O,“ je ušlo očetu, čisto proti materinim mislim, ki je izkušala brzo popraviti nerodnost moževo.

„Seve, kaj pametnega res ni baš za vsakim oglom —“

„Večkrat sem že mislil,“ se je oprijel Fric bilke in je s stisnjenim pogledom motril mater, ki je kopnela v nestrpnem pričakovanju. Tedaj se je vrnila Cilka in je prekinila razgovor. Brez zle slutnje je stopila k mali družbi in je izročila materi zelenjavo.

„Drago je,“ se je opravičila pred vsemi, da bi se izognila običajnim očitkom o zapravljenosti.

Meta je pogledala malo temno, a se je takoj zopet nasmehnila in je odšla v kuhinjo —

V sobi je zavladala mučna tišina. Oče je strmel predse in je bobnal s prsti po mizi, Cilka je stala ob strani in ni vedela, kako naj bi se okrenila, a Fric se je igral z žličko po skodelici in je pretehtaval nameravane besede, ki so se mu zazdele v tistem trenutku vse tako nekam čudno puhle, da se ni mogel takoj odločiti za govorjenje. Ogledaval je dekletke, ki je v zadregi mencalo s prsti, in je poizkušal polagoma:

„Ali vam ni nikdar dolgčas, gospodična?“

Cilka je dvignila pogled in je menila kratko:

„Tedaj berem —“

Fric je že hotel začeti o branju. Toda ko je bila beseda že prav na jeziku, se mu je zazdel dekletov odgovor odbijajoč v svoji kratkosti. Pomislil je za hip in je srebnil požirek čaja.

„Zdaj bo lepo zunaj. Ali ste že bili kdaj na plavuču?“

Cilki so se zaiskrile oči, da je v hipu pozabila na obrambo.

„Naši ne gredo nikamor —“

V pomočniku je zrastel pogum:

„In ste sicer čisto brez družbe?“

Cilka je pritrdila in se je mimogrede ozrla v Frica. Kakor da gleda prvokrat, je opazila, da so lasje lepo plavi in da vabijo oči kakor parček spominčic . . .

„Če bi vam ne bila moja malenkost preslaba,“ je začula glas pomočnikov, ki je sukal roke venomer tako, da so vzblestevali zlati obročki na prstih.

„Kako ste poredni,“ je stopila bliže in je zardela.

Oče Kolar je pogledal preko časopisa:

„Ni nič s tem dekletom, ko je pa občutljivo ko goba —“

„Saj ni res,“ se je zastavila Cilka za Fricovo ponudbo. Kolar je umolknil, pomočnik se je ozrl po dekletu in pogleda sta se pozdravila —

V kuhinji se je jezila mati nad moževo neokretnostjo, a na hodniku se je oglazil pismonoša:

„Cili Kolar,“ je zahrul zategnjen glas — in že ni bilo več — ne glasu, ne človeka. Na kuhinjski mizi pa je ostalo za spomin dvoje listov in dekle je hlastno steklo ponje. Pošta v četrtem nadstropju, v podstrešju prava pisemska pošta, dogodek, ki je predramil vso družino.

Cilka je preletela naslove.

„Magda piše,“ se je oglasila čez kratko in mati je brzo pojasnila Fricu, kdo je to. Pomočnik je poslušal le napol — njegova pazljivost je v glavnem veljala Cilki, ki je strmela v drugo pismo. Brala je počasi in pozorno. Bile so besede ljubavi, besede, ki so prosile odpuščenja.

„Andrej piše,“ je izjavilo dekle, a mati je urno povedala Fricu, da je to sin njenega brata, kmečki fant, tam nekje daleč.

Cilka je našobila ustni in je vprašujoče pogledovala mater. Metini pogledi so merili na Frica in tudi dekle se je ozrlo vanj. In videlo je, da stoji pred njim kakor tiste, ki je o njih govorila — Magda. Danes žena, jutri sestra — V duši je kriknilo kakor opomin in Andrej je stopil pred njo. Bil je golorok in je stal v senci pod brajdo. Oči so gledale zvesto in spokorno . . .

Dekle se je prijelo za vrat, je zakašljalo in je omahnilo na stol. Na blede lici je dahnilo dvoje temnih, rdečih lis —

(Konec prihodnjič.)

Ivan Albreht:

Cilka.

(Konec.)

VII.

Življenje v podstrešju se je razpletlo v omotično sladkost. Cilka je prebolela hrup občutij, ki so jo bila za trenotek premagala — in je objela svoje nove sanje — Frica. Izpočetka ni mogla razumeti matere, ki je tako brzo izpremenila svoje misli — pozneje pa se ni več ukvarjala s tem.

Fric je ostajal mnogo doma. In na večer, ko je pospala družina, sta ždela v kuhinji.

„Malo si ga pa vendar imela rada, tistega Andreja?“

Cilka se je nasmejala v izogibanju:

„Čemu?“

Frica je dražila negotovost minulosti.

„Kakor golobica si, ti moja sladka rožica,“ je hotel izvabiti izpoved z laskanjem. Cilka ni spoznala namere in se je vsesala s poljubom v njegova usta. Dvoje teles je zagorelo v vročini noči — — —

Ko je dekle omamljeno zbežalo v sobo, je začutilo misel na objem Fričevih rok kakor žgoč oklep. Otrok je klical nazaj v tisti čas, ki ga je delilo komaj par hipov od navzočega trenotka — toda zaman! Nikjer ni bilo opore, kamor bi mogla stopiti noga nazaj . . . Cilka se je ihte skručila v postelji in solze so ji izpirale lica. Bolest in bolečina sta jo žgali v prsih, da ji je zastajalo dihanje. Kraj nje je stal Andrej:

„Kdo je trgal, Cilka?“

Noč je bila kakor živa povest pekla . . . Ko pa je z jutrom vstalo življenje, je vstala tudi Cilka in je iskala razvedrila v delu. Kakor jegulja se je sukala semtertja in opravki so ginevali pod njenimi rokami.

„Se mi še prevzdigneš,“ je svarila mati. Toda Cilka je hitela, je delala in se je sukala, da je lil znoj po belem čelu. In znojni tok je izpral kes in očitke.

Izpočetka ni mogla pogledati Frica. Vselej, kadarkoli sta se slučajno srečala njuna pogleda, je povabila oči in je vztrepetala. V pasji natančnosti je čula besede:

„Včeraj žena, danes sestra —“

In zastudil se ji je on, ki ga je ljubila — in še sama pred seboj je občutila stud. S časom pa se je vrnil mir in v misli in v sanje je dahnila prešernost mladosti. Večer za večerom sta sedevala s Fricem v kuhinji in Cilka ni čula nikdar, kako je fant modroval, kadar je ona odšla v sobo.

„Bedak, kdor bi se lovil okrog za satovjem, če se mu cedi doma med!“

V sobi je med tem blagrovala mati:

„Stokrat srečna si, deklina —“

Omamljena od strasti in slasti, ki jo je uživala, omotena od pestrih sanj, ki je živela v njih, je poslušala besede in se je čudila materini modrosti. Vsa nestalna in plaha je obžalovala vsako besedo in misel, ki je bila kedaj naperjena proti materinim ukrepom. Večer za večerom sta kovali z materjo načrte, kako oskrbita vse, česar je treba nevesti . . .

Medtem je prišla Velika noč in Magdino pismo, ki je vabilo Cilko na izlet. Mnogokrat misli na znanko in dolgočas ji je po njej — tako je pisala Magda. Cilka je pokazala pismo materi in Meta je bila vesela:

„Pojdi! Je itak dobro zate, da prideš malo na zrak — sicer bi se te utegnilo zopet lotiti —“

Dekle ni bilo v prvem hipu nič kaj zavzeto za predlog. Polagoma pa je začela mikati misel, kako se postavi pred znanko — izgubljenko ona — nevesta!

„Poglej,“ je pokazala zvečer pismo Fricu. „Ali greš?“

Fant je prebral in je bil zadovoljen.

„V Mariatrost,“ je kimal pritrjevalno in je razsodil zase:

„Dobršen kos poti pelje po gozdu — — —“

V nedeljo je čakala Magda na dogovorjenem kraju. Elegantna in razkošna je hodila po tlaku in ž njo mlad gospod in dama krasnih let. Ko je ugledala Cilko s Fricem, jima je stopila nasproti.

„Moj ženin,“ je pojasnila Cilka s ponosnim povdarkom. Magda pa se je nasmehnila in je premerila drugega za drugim s stisnjenim, nagajivim pogledom. Gospod se je naklonil došlima in je predstavil sebe in damo z nerazločno mrmranimi besedami . . .

Med potjo je iskala Magda samote s Cilko.

„Si se hitro opogumila,“ ji je pošepetala mimogrede.

Cilka je postala:

„Saj je ženin —“

„Mhm! — Tudi meni gre zdaj izborno. Imam svoje domovanje, družabnico — tale možiček je pa moj — zlati teliček —“

Cilka je začutila razdaljo med seboj in med znanko in se je začela ogibati. Venomer je iskala bližine Fričeve in je trdno sklepalala, da nikdar več ne pojde na Magdine limanice —

Hilmteich so že imeli za seboj in med smehom in šalami so šli skozi gozd. Od časa do časa se je zazdelo Cilki, da ogleduje Fric Magdo s pogledi, ki ne veljajo znanki. Toda Magdine brezbrizne kretnje, njen smeh in njeno gostoleče besedičenje je pregnalo dvome.

Ko so dospeli do kraja, so zavili v gostilno kraj cerkve. Vsled zgodnjega časa so bile sobe skoro docela prazne. Nekaj parčkov je gostolelo po kotih, toda vse bolj tiho in mirno, tako da je planila nova družba v sobo kakor val.

Med gospodom, ki je bil z Magdo — in med Fricem je vstala tekma. Jedi in vina so romala na mizo in Cilka je vedno bolj občudovala Magdine pivske zmožnosti. Polagoma so stopile besede iz mej in poglede so spremljale drzne, iskajoče kretnje.

Cilka je ogledovala in opazovala, dokler ji ni začelo vino jemati razsodnosti. Ko so odhajali, se ji je zdelo vse kakor v snu. In kakor v snu je čula v cestni železnici Magdino šepetanje:

„V časopis dam zate, boš videla, kaj je izprememba —“

Cilka ni zanikala in ni pritrdila. Sploh ni videla ničesar in ni slišala ničesar, dokler niso prispeli v mesto. Tam se je oprijela Frica in je šla z njimi proti Eggenbergu. Mesto je bilo mirno in mrtvo in Cilka sama je bila mirna in mrtva, nezmožna razločne misli. Šele v Eggenbergu se je osvežila:

„Kako ti je ugajalo, ljubček?“

Fric jo je pogledal z zmedenim pogledom in jo je privil k sebi. Bil je poln žgočih misli na Magdo. Cilka pa je veselo stopicala poleg njega, vzradoščena in zadovoljna v zavesti, da sta zopet sama . . .

Doma ju je sprejela mati. Hitela je z vljudnostjo in s potrežbo in prašanje je jemalo odgovor prašanju . . .

V sobi je premotrila Cilko:

„Tako si bleda! Če bi bilo njemu prav, bi šla zopet malo domov, kaj?“

„Mu pa rečem —“

Samo s pogledom se je moglo dekle zahvaliti za skrb, tako ga je mučil spanec. Mati pa je premišljevala v radostnem pričakovanju hčerine nepopisne sreče.

„Človek mora seči za kruhom,“ se je opravičila pred očitki, ki so jih vzbujale misli na Gregorinovino. Vendar ji je bilo malce tesno in neprijetne sanje so jo mučile vso dolgo noč . . .

Zjutraj se je razgledala Cilka po dogodkih minulega dne in je hitela k Fricu, da bi mu razodela Magdino prešerno početje — Fant je še spal, ko je prišla k postelji. Pričela ga je dramiti; ko pa je pogledal, se je zdrznil in je med prvim ugotovil dejstvo:

„Magda je naravnost očarljiva —“

„Seve —“ je pritrdila Cilka in se je takoj umaknila v sobo.

Misel je klicala Andreja, je klela Magdo in njo samo in njeno radovednost. Dvomi so vstajali in so žgali, da je začelo ključvati in bosti po glavi.

„Danes žena, jutri sestra —“

Ves dan je molčala in ves dan se ni ozrla po Fricu. Ko je hotel popoldne ž njo v okolico, se je ubranila z izmišljenim izgovorom — — —

Zvečer je bil pomočnik čemereren in je priganjal k počitku.

Ko pa je Cilka hotela oditi z drugimi v sobo, jo je pridržal pri sebi. Hotel je uveljaviti svoje pravice, toda dekle se ga je otreslo in je siknilo zaničljivo:

„Magda je čarobna ženska!

V tem je izginilo v sobo. Fric je strmел za njim, je tlesknil z jezikom in je zamomljal polglasno hrapavo besedo zakotnih ulic —

Tako je minil drugi in tretji dan in Fricu je bilo že dolgčas.

- Hotel je nazaj na svojo lastnino in je prišel izjemoma opoldne domov. Bil je to čas, ko je nesla mati možu kosilo in se je deca igrala v sobi, tako da je bila Cilka sama s svojo žalostjo v kuhinji. V rokah je držala šop pisem, ponudb, ki jih je poslala Magda za njo.

„Si doma, dušica?! Saj nisi več jezna, srček moj ljubi, kaj?“ se je dobrikal Fric.

Cilka je občutila glas kakor bič in ni imela toliko moči, da bi se mogla ozreti v pomočnika.

„Magda je čudovita ženska! Veš, kaj je storila zame,“ je skušala s prisiljeno brezbržnostjo.

Fric je odprl usta in oči.

„V časopisu me je ponudila,“ se je zasmejala dekle bolno. „Na izletu mi je že omenila zadnjič.“

Noge so se ji šibile in komaj se je s silo vzdrževala pokoncu.

„Kako — ne razumem,“ je stal pomočnik pred uganko in si ni upal stopiti k dekletu.

„Kako? Tako pač! Kdor pride, ta melje! — Osamela roža — me je krstila ta čarobna ženska!“

Fric je ugledal Cilkine oči in je prebledel.

„In veš, kdo si je med drugimi želel samotnega cvetja“ — je jeknila Cilka in je vzela iz šopa Fričevo pismo s sliko. „Ali ga poznaš, tega mladega gospoda plemenite duše in blagega srca?“

Besede so zamirale v ihtenju in Fricu je bilo nerodno.

„Zdaj je konec medu,“ je pomislil nevoljno in se je okrenil proti vratom.

„Hast schon geglaubt, daß du mich schon am Strick führst, du Gans du, blöde, windische,“ je izjavil v visoki nemščini in je z grohotom odšel. Dekletovo telo se je zvilo pod tem silnim udarcem. Zasadila je zobe v spodnjo ustnico in je zastrmela v praznino.

Na stopnicah je srečal pomočnik mater Meto, ki ga je obsula z začudenjem:

„O — ste bili danes že opoldne doma?“

Fric je potisnil klobuk na oči in se je zatekel k laži:

„Sva imela nekaj važnega s Cilko — veste, zavoljo njene bolehnosti.“

Predno je mogla mati poizvedovati natančneje, je bil pomočnik že davno v pritličju. Zato je Meta tem bolj hitela v podstrešje. Ko je ugledala objokano hčer, je začela siliti vanjo:

„Kako sta se zmenila? Ali te pusti?“

„On“ — je siknilo dekle z izrazom zaničevanja v glasu.

„No, da, on — če te pusti domov?“

Cilka je spoznala položaj.

„Satan,“ je kriknila v mislih in je sovražno pogledala mater. Solza pa ni bilo več na njene oči.

„Čemu bi mi branil,“ je izjavila z nadihom miru — „saj sem mu pojasnila vse!“

„Oh, to je res zlat človek, čeprav ni domač,“ je vzkliknila Meta, a hči jo je pogledala kakor obstreljena. Mati je v radosti čutila le svoje misli in v teh veselih mislih je tolažila hčerko:

„Nič ne jokaj, saj se ne ločita za vedno! Saj vidiš, da je zate najboljše tako!“

Na Cilkina lica sta legli temno rdeči lisi in iz ust se je izrinil smeh.

„Res, najboljše,“ je ponovil glas kakor odmev. „Najbolje je tako, mamica moja“ — je planilo dekle k materi in jo je dušilo z objemi. Vse telo je vztrepetavalo v vročičnih sunkih.

„Kdaj pa pojdeš,“ je poskrbela Meta.

„Še danes — kar pripravite,“ je zadrhtelo iz Cilke.

„Ali je rekel tako?“

„Seve,“ je odvrnilo dekle in je venomer upiralo stekleni pogled na duri.

Mati je zavila nekaj perila in brašna in je izročila hčeri precejšen del svojih prihrankov:

„Da ne boš tako beraška —“

Dekle se je zahvalilo s pogledom. Oči, rdeče in brez solz, so dolgo strmele v mater.

„Srečno!“

„Saj pride tako gotovo Fric na kolodvor,“ jo je spremila mati k cestni železnici. Ž njima so šli vsi najmlajši člani družine.

„Seve,“ je dahnila Cilka onemoglo in se je otožno ozrla po malih. Mati pa je slutila srečo in je rekla brezskrbno:

„Očeta že pozdravim — srečno! Pa kaj piši!“

Zvonec je opozoril in voz se je zganil. Cilka je še zamahnila z roko v slovo in je odšla v svet, v beli svet — in ni pisala nikoli več.

Pastúškin:

Bojevnik.

Tri dni je bil poročen,
četrti v boj dodeljen,
tri leta vjet in ločen,
doma četrto vstreljen.